

CAPITOLUL 1

Fă totul mai repede

*Susținem că măreția lumii a fost îmbogățită
cu o nouă frumusețe: frumusețea vitezei.*

F.T. MARINETTI, *Manifestul futurist*, 1909

Care este primul lucru pe care îl faci când te trezești dimineața? Tragi draperiile? Te întorci pe partea cealaltă și îți iei partenerul sau perna în brațe? Sari din pat și faci zece flotări pentru a-ți pune sângele în mișcare? Nu! Primul lucru pe care îl faci, pe care, de fapt, îl facem toți, este să te uiți la ceas. Din locul său de pe noptieră, ceasul ne dă coordonatele, ne spune unde ne aflăm față de tot restul zilei, dar și cum să reacționăm la această informație. Dacă este devreme, închid ochii și încerc să adorm la loc. Dacă este târziu, sar din pat și zbor spre baie. Din primul moment al trezirii, ceasul este cel care face regulile. Și nu ne lasă o clipă, în timp ce trecem de la o ședință la alta, de la un termen-limită la altul. Fiecare moment este țesut în pânza unui program, și oriunde ne-am uita, spre noptieră, în colțul de jos al monitorului, la încheietura mâinii, ceasul e acolo,

ticăind, ne arată drumul parcurs și ne zorește, ca să nu cumva să rămânem în urmă.

În lumea noastră extrem de rapidă, se pare că trenul-timp ne pleacă din stație de fiecare dată când abia am ajuns pe peron. Indiferent cât de repede mergem, indiferent cât de bine ne-am stabilit programul, orele sunt întotdeauna insuficiente. Într-o oarecare măsură, așa a fost de când lumea, doar că, în zilele noastre, simțim presiunea timpului mai mult ca niciodată. De ce? Ce ne face să fim diferiți de înaintașii noștri? Dacă intenționăm să slăbim ritmul, trebuie să înțelegem de ce am apăsat adânc pedala accelerației, de ce lumea a ajuns să gonească și să fie atât de încărcată de lucruri pe care ne impunem să le facem. Pentru asta, trebuie să o luăm de la început, să examinăm relația noastră cu timpul.

Omenirea a fost întotdeauna sclava timpului, i-a perceput prezența și forța, dar n-a fost niciodată sigură cum ar trebui să-l definească. În secolul al IV-lea, Sfântul Augustin medita: „Și atunci, ce este timpul? Dacă nu mă întrebă nimeni, știu, dar dacă aș nutri dorința să explic aceluia care m-ar întreba, spun în mod deschis, nu știu.“ Șaisprezece secole mai târziu, după ce ne luptăm cu câteva pagini din Stephen Hawking, înțelegem exact ce simțea. Și totuși, chiar dacă timpul continuă să ne scape printre degete, fiecare societate a găsit mijloace pentru a-i măsura trecerea. Arheologii consideră că, în urmă cu mai bine de douăzeci de mii de ani, vânătorii erei glaciare din Europa calculau zilele

dintre fazele lunii creștând linii și găuri în bețe sau în oase. Fiecare mare cultură a lumii antice – sumerienii, babilonienii, egiptenii și chinezii, populația Maya și aztecii – și-a creat propriul calendar. Unul dintre primele documente ieșite din atelierul lui Gutenberg a fost „Calendarul anului 1448“.

Odată ce strămoșii noștri au învățat să măsoare anii, lunile și zilele, pasul următor a fost acela de a tăia timpul în bucățele tot mai mici. Un cadran solar egiptean datând din jurul anului 1500 î.Hr. este unul dintre cele mai vechi instrumente de împărțire a zilei în părți egale care au ajuns până la noi. „Ceasurile“ din vechime se bazau pe timpul de care apa sau nisipul au nevoie pentru a trece printr-un orificiu; sau de cel necesar unei lumânări sau unei lămpi cu ulei să ardă până la capăt. Măsurarea timpului a făcut un salt înainte odată cu inventarea ceasului mecanic, în secolul al XIII-lea, în Europa. Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, oamenii puteau să măsoare cu precizie nu doar orele, ci și minutele și secunde.

Lupta pentru supraviețuire a fost unul dintre motivele măsurării timpului. Civilizațiile antice foloseau calendare pentru a ști când soseau momentul plantării și cel al culegerii roadelor. Însă, chiar de la început, măsurarea timpului s-a dovedit a fi o sabie cu două tăișuri. Aspectul pozitiv îl constituie faptul că stabilirea unui program îi face pe oameni mai eficienți, începând cu țaranul care lucrează pe câmp și până la inginerul de software. Dar, din momentul în care începem să împărțim timpul, roata se întoarce, iar acesta preia controlul. Devenim

sclavii programului. Acesta ne impune termene-limită și, în cele din urmă, prin însăși natura lui, ne dă motive să ne grăbim. Așa cum spune un proverb italian: „Omul măsoară timpul, iar timpul îl măsoară pe om.“

Făcând posibil programul zilnic, ceasul își ține promisiunea unei eficiențe sporite – ca și cea a unui control mai strâns. Dar dispozitivele timpurii nu erau la fel de eficiente în a stăpâni lumea precum cele din zilele noastre. Cadranele solare nu funcționau noaptea, și nici în zilele noroase, iar lungimea unei ore varia de la o zi la alta, din cauza înclinării axei terestre. Deși ideale pentru a măsura o perioadă specifică de timp, clepsidrele și orologiile hidraulice erau incapabile să arate ora exactă. Oare de ce duelurile, bătăliile și alte evenimente din istorie se țineau în zori? Nu pentru că strămoșii noștri ar fi fost mari amatori ai trezitului cu noaptea-n cap, ci pentru că răsăritul reprezenta momentul pe care toată lumea îl identifica și îl recunoștea. În absența unor ceasuri precise, viața era dictată de ceea ce sociologii numesc „timp natural“. Oamenii făceau lucrurile atunci când părea a fi momentul potrivit, și nu când le arăta ceasul de la mână. Mâncau când le era foame și dormeau când se simțeau oboșiți. Totuși, încă din cele mai îndepărtate vremuri, citirea timpului a mers mână în mână cu ceea ce trebuia să facă omul.

Încă din secolul al VI-lea, călugării benedictini trăiau după o rutină cu care s-ar mândri orice manager de azi.⁹ Folosind dispozitive primitive, sunau clopoței la intervale de timp regulate, atât pe timpul zilei, cât și al nopții, îndemnându-i astfel pe membrii congregației

să-și îndeplinească sarcinile, să meargă la rugăciune, să studieze, să meargă la câmp, să se odihnească și din nou să se roage. În momentul în care ceasurile au început să apară în centrele orașelor europene, linia de demarcație dintre măsurarea timpului și deținerea controlului acestuia a devenit și mai greu de definit. Orașul german Köln ne oferă un studiu de caz revelator. Mărturiile istorice spun că un ceas public a fost ridicat aici în jurul anului 1370. În 1374, un decret fixa începutul și sfârșitul zilei de lucru pentru orice lucrător și limita pauza de prânz „la o oră, și nu mai mult“. În 1391 a fost impus un program pentru străini, care nu aveau voie să circule după ora 9 seara (8, în timpul iernii). Ulterior, în 1398, a fost impus și unul general, pentru toți locuitorii, care prevedea că la ora 11 noaptea se dădea stingerea. De-a lungul unei singure generații, cetățenii din Köln au străbătut un drum lung: de la a nu ști cu exactitate ora până la a trăi sub dictatura ceasului, care le spunea când să muncească, cât timp să petreacă la masa de prânz și când să meargă seara acasă. Ceasul câștiga teren în defavoarea timpului natural.¹⁰

Urmând calea luminată de benedictini, europenii deschiși la minte au început să folosească programe zilnice pentru a trăi și pentru a munci eficient. Filozof, arhitect, muzician, pictor și sculptor din timpul Renașterii, Leon Battista Alberti a fost o persoană foarte ocupată.¹¹ Pentru a folosi timpul cât mai bine, își începea ziua schițându-și un program. „Când mă trezesc dimineața, mai înainte de toate, mă întreb ce am de făcut în acea zi. Pun pe hârtie toate acele lucruri, mă gândesc la ele

și le acord o anume perioadă de timp: aceasta acum, de dimineață, cealaltă, după-amiază, și asta diseară.“ Cred că sunteți de acord că Alberti ar fi fost încântat să aibă un asistent digital personal.

Programarea activităților a devenit un mod de viață în timpul Revoluției Industriale, pe măsură ce omenirea se avânta spre epuizare. Înainte de epoca mașinilor, nimeni nu se deplasa mai repede decât un cal în galop sau o corabie navigând cu toate pânzele sus. Puterea motorului a schimbat totul. Brusc, doar apăsând pe o manetă sau un buton, oameni, informații și materiale puteau să circule pe distanțe foarte mari, mai repede decât înainte. O fabrică putea să producă mai multe bunuri într-o zi decât un meșteșugar într-o viață. Noua viteză promitea prosperitate și entuziasm nemărginite, și astfel întreaga omenire a îmbrățișat-o. Când a pornit în prima sa călătorie în Yorkshire, în Anglia, în 1825, primul tren cu aburi care transporta pasageri a fost salutat de o mulțime de patruzeci de mii de oameni și s-au tras în cinstea lui douăzeci și una de salve de tun.

Capitalismul industrial s-a hrănit cu viteză și a răsplătit-o ca niciodată până atunci. Omul de afaceri care producea și transporta produsele mai repede își putea înlătura astfel rivalii. Cu cât capitalul aducea mai mult profit, cu atât se reinvestea mai mult, iar câștigul era și mai mare. Nu întâmplător, expresia „to make a fast buck“* a apărut în secolul al XIX-lea.

* „A face bani rapid“. (*N. red.*)

În 1748, în zorii erei industriale, Benjamin Franklin binecuvânta mariajul dintre profit și grabă cu un aforism care este folosit și în zilele noastre: Timpul înseamnă bani. Nimic nu reflectă și nu subliniază mai bine noul mod de a gândi decât trecerea la plata cu ora a muncitorilor, renunțându-se la plata pentru ceea ce s-a produs. De vreme ce fiecare minut costă bani, lumea afacerilor s-a văzut prinsă într-o cursă fără sfârșit ce avea drept scop accelerarea producției. Mai multe produse pe oră echivalează cu un profit mai mare. Pentru a fi înaintea celorlalți, aveai nevoie de tehnologie de ultimă oră, și asta înainte să afle competiția de ea. Capitalismul modern a apărut însoțit de nevoia de a îmbunătăți, de a accelera, de a deveni tot mai eficient.

O altă trăsătură a erei industriale, urbanizarea, a ajutat la mărirea ritmului. Orașele au atras întotdeauna oameni energici, dinamici, numai că viața urbană însăși acționează ca un uriaș accelerator de particule. De îndată ce se mută la oraș, oamenii fac totul mai repede. În 1871, un anonim scria în jurnal despre capitala britanică: „Uzura sistemului nervos, precum și consumul de energie cerebrală în Londra sunt uriașe. Londonezul trăiește la o viteză amețitoare. În Londra, omul suferă un proces de eroziune, pe când, în alte locuri, ruginește... Minte nu mai ține pasul cu sumedenia de imagini noi ce se succedă rapid, de noi oameni și de noi senzații. Afacerile se fac într-un ritm infernal. Cumpărarea și vânzarea, numărarea și cântărirea, chiar conversația peste tejghea, se fac cu un mare grad de rapiditate și cu precizie... Cel lent își dă repede seama că nu are nicio șansă; după o

vreme, asemenea unui cal fără chef înhămat la o trăsură rapidă, intră într-un ritm de care nu se credea capabil.“

În timp ce se răspândeau industrializarea și urbanizarea, secolul al XIX-lea a cunoscut o nesfârșită paradă de invenții menite să-i ajute pe oameni să călătorească, să muncească și să comunice mai repede. Așa cum nota un vizitator suedez, cele mai multe dintre cele cincisprezece mii de invenții înregistrate la Oficiul pentru Invenții al SUA în 1850 „erau pentru mărirea vitezei și pentru a economisi muncă și timp“. La Londra, prima linie de metrou s-a deschis în 1863; Berlinul a pus în mișcare primul tramvai electric în 1879; compania Otis a inaugurat prima scară rulantă în 1900. În 1913, ieșeau de pe prima linie de asamblare automobilele Ford Model T. Și în sfera comunicațiilor lucrurile se dezvoltau rapid: telegraful a apărut în 1837, urmat de primul cablu transatlantic în 1866 și, zece ani mai târziu, au fost inventate telefonul și radioul fără fir.

Niciuna dintre aceste noi tehnologii nu putea fi ținută în frâu fără a măsura timpul cu exactitate. Ceasul este sistemul de operare al capitalismului modern, lucrul ce face ca totul să devină posibil – întâlniri, termene-limită, contracte, procesul de producție, program personal, transport și schimburi de ture. Renumitul sociolog Lewis Mumford a numit ceasul „mașina-cheie“ a Revoluției Industriale. Dar abia la sfârșitul secolului al XIX-lea crearea timpului standard și-a dezvăluit întregul potențial.¹² Înainte, fiecare oraș își măsura timpul raportându-se la amiază, acel straniu moment al zilei

în care umbrele dispar și soarele pare să se afle exact deasupra capului. Rezultatul? Un talmeș-balmeș de ore locale. La începutul anilor 1880, ceasurile din New Orleans erau cu douăzeci și trei de minute în urma celor din Baton Rouge, care se afla la o sută treizeci de kilometri mai la vest. Cum, până atunci, nimeni nu putea să circule cu o viteză mai mare decât a unui cal în galop, asemenea situații absurde nu aveau prea mare importanță, dar trenurile traversau peisajul suficient de rapid pentru ca astfel de lucruri să fie luate în seamă. Pentru a eficientiza programul de mers al trenurilor, națiunile au început să se pună de acord în privința orei. În 1855, cea mai mare parte a Marii Britanii accepta ora transmisă prin telegraf de Observatorul Regal din Greenwich. În 1884, douăzeci și șapte de națiuni au convenit să recunoască Greenwich drept meridianul zero, ceea ce, în final, a dus la crearea timpului global standard. În 1911, cea mai mare parte a lumii mergea după același ceas.

Să-i convingi pe muncitorii de la începutul erei industriale să muncească după ceas nu era un lucru ușor. Mulți dintre ei lucrau în ritmul propriu, își luau pauza când doreau sau, pur și simplu, nu veneau la lucru – un adevărat dezastru pentru proprietarii de fabrici care plăteau cu ora. Pentru a-i învăța pe muncitori noua disciplină a timpului, cerută de capitalismul modern, clasele conducătoare au început să promoveze punctualitatea, considerând-o o datorie civică și o virtute, în vreme ce întârzierea și ritmul lent erau privite drept păcate capitale.¹³ În 1891, catalogul companiei Electric Signal

Clock avertiza împotriva nefastelor urmări ale dislocării ritmului: „Dacă acela ce-și dorește să reușească în viață ar fi să cultive o virtute mai mult decât pe toate celelalte, acea virtute ar trebui să fie punctualitatea; dacă ar fi să evite o singură greșeală, aceea ar trebui să fie greșeala de a întârzia.“ Unul dintre primele ceasuri ale companiei, cel pe bună dreptate numit Autocrat, promitea „să-i schimbe total pe chiulangii și codași“.

Punctualitatea a prins aripi odată cu apariția pe piață, în 1876, a primelor ceasuri cu arc și alarmă. Câțiva ani mai târziu, fabricile au început să instaleze ceasuri de pontaj, pentru a marca începutul și sfârșitul schimbului, întipărint axioma „timpul înseamnă bani“ în ritualul zilnic. Pe măsură ce presiunea în privința valorificării fiecărui minut creștea, ceasul la purtător devenea un simbol al statutului social. În SUA, oamenii fără posibilități materiale făceau parte din cluburi în care se trăgea la sorți un ceas în fiecare săptămână. Școlile impuneau și ele punctualitatea. O lecție din cartea de citire a lui McGuffey din 1881 prevenea copiii asupra consecințelor tragice ale lipsei punctualității: se ciocnesc trenuri, se năruie afaceri, armata suferă înfrângeri, sunt executați oameni nevinovați, se destramă povești de dragoste: „Și astfel se întâmplă, mereu și mereu: planurile cel mai bine puse la punct, cele mai importante afaceri, averile particulare, onoarea, fericirea, însăși viața sunt distruse zilnic din cauză că cineva a întârziat.“

Pe măsură ce tehnologia a făcut ca totul să fie posibil mai repede, iar ceasul ne-a prins mai puternic în